

HOFJESKRANT

NIEUWSBRIEF VAN DE STICHTING LANDELIJK HOFJESBERAAD

nummer 33, voorjaar 2014

Provenierszaal van het Huis van Achten in Alkmaar. Foto: Joop Elsinga, Alkmaar

VERDER IN DIT NUMMER:

- Mededelingen van het bestuur
- Van de voorzitter
- Hofje Sint Maartenshuizen
- Hofjestuinen
- Boekbespreking: Alle Leidse hofjes
- 'Rode Dorp', Hoefkade, Den Haag
- Boekbespreking: Amsterdams Sint-Andrieshofje 400 jaar
- Hofje, column van Frits Abrahams
- Boekbespreking: Kloek monument voor Alkmaarse hofjes
- Nieuw lid: Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht, Rotterdam
- Nieuw lid: De Fundatie Metelerkamp, Utrecht
- Beknopt verslag Najaarsvergadering
- Dankwoord van de erevoorzitter

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

LANDELIJK HOFJESBERAAD

De Stichting Landelijk Hofjesberaad is bedacht op 8 april 1997 en daadwerkelijk opgericht op 4 juni 1997.

BESTUURSSAMENSTELLING:

Mr H. van Eesteren, voorzitter (070-350 63 48)
Ing J. H. Willemink, penningmeester (023-528 84 36)
Mr E.W. Oosterbaan, secretaris (0224-215 185)
Mw E.C.M. Elzenga-Duynstee, lid (0318-613 282)
Drs J.M. Poldermans, lid (06-1695 1651)
Dr W.J.H. Verwers, lid (033-253 74 61)
Mw mr J.B. Baars-Goetsch, lid (035-8877 793)

Als adviseurs van het bestuur treden op:

Dhr jhr G.G. Witsen Elias, voormalig secretaris LHB
Mw drs R.C. Willeumier, *monumenten en wonen*
Dhr A.J. Brand, *zorg*

HOFJESKRANT

De Hofjeskrant is voor geïnteresseerden op aanvraag beschikbaar. Bestuursleden van de aangesloten hofjes krijgen de krant automatisch op hun huisadres.

SECRETARIAAT

Stichting Landelijk Hofjesberaad
Vooruitgangstraat 167, 2032 RK Haarlem
Het secretariaat is tijdens kantooruren te bereiken op
023 - 5400644, info@hofjesberaad.nl
Contactpersoon: Joke Slootheer
www.hofjesberaad.nl

AANMELDING NIEUWE LEDEN

Voor meer informatie over het Landelijk Hofjesberaad en/of de mogelijkheden voor aansluiting bij het beraad kunt u zich richten tot Joke Slootheer (secretariaat).
Natuurlijk zijn wij ook zeer geïnteresseerd in uw reactie op de Hofjeskrant. Belt of mailt u gerust, ook als u een actieve bijdrage wilt leveren aan het werk van de stichting.

ADVERTENTIEPRIJZEN

De advertentieprijzen voor de Hofjeskrant zijn sinds 10.02.2004 niet veranderd. Zij bedragen:

1/6 pagina	€ 150,-	1/2 pagina	€ 500,-
hele pagina	€ 750,-	hele achterpagina	€ 1.000,-

COLOFON

Uitgave van het Landelijk Hofjesberaad.
Verschijnt tweemaal per jaar: voorjaar en najaar
ISSN: 1872-5619

Redactie: J.M. Poldermans, W.J.H. Verwers
Vormgeving: Tekst in Vorm, Joke Slootheer
Druk: Paswerk Grafisch, Cruquius

VOORJAARSVERGADERING IN ALKMAAR

zaterdag 12 april 2014

De voorjaarsvergadering wordt gehouden op zaterdag 12 april 2014 in de Kapelkerk, Laat 80, 1811 EK Alkmaar. Daar zijn wij te gast bij de Alkmaarse hofjes.

Na de ontvangst (vanaf 10.30 uur) en opening door de voorzitter van het LHB, mr H. van Eesteren (om 11.00 uur) zal de heer dr Jurjen Vis, auteur van het boek *Hofjes van Alkmaar, Provenhuizen, Huizen en Hofjes te Alkmaar*, een inleiding houden over de Alkmaarse hofjes. De ochtend wordt afgesloten met het huishoudelijk deel van de vergadering. Daarin komen aan de orde de Verhuurderheffing en het financieel jaarverslag 2013. Bovendien zullen mevrouw D. van Hoogstraten en de heer H. Looijesteijn een korte inleiding houden over de eerste twee delen van de Hofjesreeks.

Na de lunch om 13.00 uur wordt er 's middags een wandeling langs de Alkmaarse hofjes gehouden. De afsluitende borrel vindt plaats vanaf 15.30 uur..

Hoewel voor de partners in de ochtend geen speciaal partnerprogramma is georganiseerd, zijn zij vanzelfsprekend de hele dag welkom.

Op zaterdag 8 november 2014 zal de najaarsvergadering gehouden bij Kuyl 's Fundatie in Rotterdam.

VOORRANG WERELDERFGOED-MONUMENTEN

Op de laatste najaarsvergadering van het LHB in Schellingwoude heeft onze voormalig adviseur 'monumenten,' P. Verhoeven, de vraag gesteld of monumenten, gelegen binnen de contouren van het werelderfgoed, voorrang hebben bij de toewijzing van subsidie. Ir. G.J. Luijendijk, beleidsmedewerker bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, was zo vriendelijk ons het bewuste artikel in de Staatscourant 2012 nr. 20420 van 9 oktober 2012 aan te reiken.

Onder paragraaf 2.3 'Verlening' lezen we bij artikel 12 'Verdeelcriteria' lid 1:

Indien in enig jaar een subsidieplafond als bedoeld in artikel 3 niet hoog genoeg is om alle aanvragen ten laste van het desbetreffende bedrag te honoreren, wordt op die aanvragen in de volgende volgorde beslist:

a. aanvragen, voor zover die beschermde monumenten of zelfstandige onderdelen omvatten die deel uit maken van een werelderfgoed etc.

VAN DE VOORZITTER

In de najaarsvergadering van 2 november 2013 is afscheid genomen van Daan van den Briel als voorzitter van het Landelijk Hofjesberaad. Hij was een van de initiatiefnemers en oprichters van de Stichting in 1997. Vanaf de oprichting heeft Daan bijna 17 jaar met grote inzet en betrokkenheid samen met zijn mede-bestuurders de Stichting doen groeien tot wat het nu is, een volwassen, actieve belangenorganisatie voor de hofjes in Nederland. Als dank en waardering voor zijn grote verdiensten is Daan in de najaarsvergadering benoemd tot ere-voorzitter. Het is voor mij een voorrecht hem op te mogen volgen.

Mijn betrokkenheid bij hofjes ontstond tijdens de studietijd in Leiden toen mijn vrouw en ik, na ons trouwen, in het Assendelfthofje zijn gaan wonen. Na een lange loopbaan bij Hollandsche Beton Groep ben ik in 2004 directeur geworden van de Koninklijke Haagse Woningvereniging van 1854, de oudste nog bestaande 19de eeuwse sociale woningvereniging van Nederland. Bij mijn aantreden beschikte de Vereniging over vier hofjes uit de 19de eeuw. Daar zijn er in de afgelopen jaren twee aan toegevoegd, een hof in de Schilderswijk, dat flink gerenoveerd werd, en een geheel nieuw gebouwd hofje in de Goudenregenstraat in Den Haag. Op 1 oktober 2013 ben ik met pensioen gegaan.

Toen Daan mij vorig jaar vroeg of ik hem wilde opvolgen, heb ik daar niet lang over na hoeven denken. Zo blijf ik betrokken bij de hofjes en kan ik mij inzetten voor het behartigen van de belangen en de instandhouding van deze unieke sociale woonvorm in veelal eeuwenoude monumenten.

Een van de pijlers van het LHB is belangenbehartiging. Op dit punt kon ik meteen aan de slag. In het kader van de bezuinigingsdoelstelling van de Rijksoverheid is besloten een ver-

huurderheffing in te voeren voor de gehele sociale huursector. Deze heffing, die een fors tarief kent, dwingt ons een relatief groot deel van de huurinkomsten af te dragen aan de Staat. De lage huren, die wij uit sociaal oogpunt berekenen en de hoge kosten voor onderhoud, die monumentaal onroerend goed met zich meebrengen, leiden in veel gevallen tot een marginale exploitatie. Dat de heffing problemen gaat geven bij de exploitatie lijkt onvermijdelijk. De brief van het LHB aan de Eerste Kamer, waarin wij gevraagd hebben een uitzondering te maken voor de hofjes, heeft zoals verwacht niet geleid tot een bijstelling van de wet, maar heeft het LHB en de specifieke positie en problemen van de hofjes wel op de kaart gezet. De Eerste Kamer heeft bij de Minister de toezegging afgedwongen, dat de wet over twee jaar wordt geëvalueerd. Wij willen reeds dit jaar beginnen de politiek duidelijk te maken wat de gevolgen van de verhuurderheffing voor de hofjes zijn en hoe onrechtvaardig deze maatregel is. Dit kan alleen op grond van feiten. In mei, wanneer u de huurverhoging heeft vastgesteld en het OZB tarief bekend is, kunt u van ons een vragenformulier tegemoet zien. De resultaten van de enquête zullen wij sturen aan de Eerste en Tweede Kamer en natuurlijk ook aan de Minister.

Zoals eerder aangekondigd gaat het LHB een boekenreeks uitgeven over een aantal facetten van het fenomeen hofje. Vorig najaar is aan twee auteurs opdracht gegeven voor het schrijven van de eerste twee boekjes. Mevrouw Dorine van Hoogstraten schrijft over 'Hofjes in de moderne tijd' en Henk Looijestein over 'De gouden eeuw, ook van het hofje'. Tijdens de voorjaarsvergadering zullen zij een korte toelichting geven op de inhoud van hun boekjes.

Graag wil ik waardering uitspreken voor mijn mede-bestuursleden, die zich met veel enthousiasme en betrokkenheid inzetten voor het LHB. Maar vanzelfsprekend ook voor u als regenten/bestuurders van de hofjes. Zonder uw inzet kunnen de hofjes in hun huidige vorm niet bestaan.

Wij gaan door met zo goed mogelijk invulling te geven aan de drie pijlers waarop het LHB berust: belangenbehartiging, kennisuitwisseling en kennisoverdracht. Mocht u in dit verband wensen of suggesties hebben, dan horen wij dat graag.

Ik zie er naar uit u te ontmoeten bij de Voorjaarsvergadering in Alkmaar.

Huib van Eesteren

BESTUUR

Huib van Eesteren heeft de voorzittershamer tijdens de laatste Najaarsvergadering in Schellingwoude overgenomen van Daan van de Briel. Het bestuur van LHB in zijn nieuwe samenstelling is daar toen digitaal vastgelegd. U ziet van links naar rechts: Pim Verwers, Joke Slootheer, Els Elzenga, Erik Oosterbaan (secretaris), Huib van Eesteren (voorzitter), Maarten Poldermans, Hanneke Baars en Jan Willeminck (penningmeester).

HOFJE SINT MAARTENSHUIZEN

MAASTRICHT

In de afgelopen herfst, op 10 november 2013 om precies te zijn, vierde het Maastrichtse hofje Sint Maartenshuizen feest. Het was toen, precies driehonderd jaar geleden, in 1713, dat de Maastrichtenaar Martinus Frencken overleed. Hij bepaalde in zijn testament dat er een hofje gesticht moest worden voor de huisvesting van 13 onbemiddelde, bejaarde, katholieke vrouwen. Vooral dankzij de inspanningen van H el ene, de zus van Martinus, werd het hofje in 1715 geopend. Het hofje is het enige nog steeds op liefdadige basis functionerende hofje van Maastricht.

En waar vroeger brood werd uitgereikt op Sint Maarten, boden de provisoren (regenten), om de viering van het 300 jarig bestaan luister bij te zetten, de bewoners op die 10e november een gezellige maaltijd aan in een nabijgelegen restaurantje.

De Stichting vierde tevens de oplevering van het belangrijkste deel van de renovatie van dit rijksmonument.

In een vergevorderd stadium zijn de plannen om de kleurrijke gevelsteen te laten restaureren. De steen waarop te zien is dat Sint Maarten zijn mantel doormidden kleeft om die te delen met een "zorgbehoevende". Aldus wordt niet alleen de naam van de schenker geëerd, maar ook de *charitas* verbeeld, die hij heeft willen nastreven.

Het Hofje Sint Maartenshuizen ligt midden in het historische centrum van Maastricht, aan de monumentale Grote Looiersstraat 27.

Dit rijksmonument telt 13 bescheiden senioren appartementen rondom een binnentuin. De Stichting verhuurt deze huisjes aan oudere Maastrichtenaars, met een beperkt inkomen.

In een volgend nummer van de Hofjeskrant komen we hier uitgebreid op terug omdat wij, ter gelegenheid van de 300e verjaardag van de ingebruikname van dit hofje, onze Voor- of Najaarsbijeenkomst in 2015 in Maastricht willen houden.

HOFJESTUINEN

 Annek Groot
Lid van het Alkmaars Dichtersgilde

*Afgesloten van stadsgewoel
groeit verborgen achter muren
in stilte levend groen waar
een overval van serene rust
de tijd stil zet.*

*Oude levens trekken voorbij
waar flarden wasgoed verbleekten,
woorden bij de waterput verwaaiden
en een eeuwenoud beeld
zichzelf kranig overeind houdt.*

*De buxushaag volgt symmetrisch
zijn weg langs geëffende paden,
ontluikende rozen bezien verlegen
de onbereikbare ramen,
leilinden trotseren de zon tot
de lantaarn de maan toelaat
achter de gesloten poort.*

BOEKBESPREKING

ALLE LEIDSE HOFJES

Dat de Leidse hofjes heden ten dage een grote toeristische attractie zijn, is mede te danken aan Ruud Spruit, auteur van het aantrekkelijke boek "Alle Leidse Hofjes."

Het had weinig gescheeld of een groot aantal Leidse hofjes zou gesloopt en dus verdwenen zijn. Dankzij het initiatief van Spruit, destijds bewoner van de regentenkamer van het Schachtenhofje, zijn in 1966 de regenten van de Leidse hofjes bijeen gekomen om de verloedering van de hofjes een halt toe te roepen. Daartoe is in 1967 een stichting tot behoud van hofjes opgericht. En met succes. Veel instellingen, waaronder de Stichting Studenten Huisvesting, hebben zich ingezet voor de renovatie van "hofjes die letterlijk op instorten stonden". Zo konden vrijwel alle hofjes bewaard blijven.

'Toch is waakzaamheid geboden', aldus de auteur: 'Een mix van uitbundige studenten en bedaagde bejaarden gaat zelden goed. Het onderhoud laat soms sterke wensen over. In het bijzonder zijn binnenterreinen vaak een woeste bende en staat de hal vol fietsen en rommel'.

De 35 hofjes, als parels uit het verleden omschreven, worden individueel volgens een vast patroon beschreven. Daarin komt de geschiedenis van ieder hofje aan de orde, aangevuld met allerlei, vaak vermakelijke, gebeurtenissen, die in het verleden in en rond het hofje hebben plaats gevonden. Het leven in een hofje, zowel vroeger als nu, krijgt eveneens de aandacht, dikwijls met oog voor details.

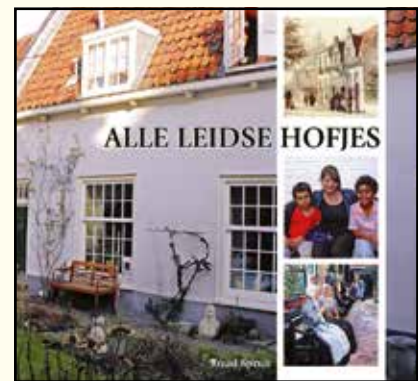
Het boek is verlevendigd met veel foto's, waaronder vaak oude, van het hofje en zijn bewoners. Schilderijen van hofjes en portretten van regenten hebben er ook een plaats in gekregen. Tenslotte krijgt het boek door de vele tekeningen (in verf) van het hofje, poorten en stenen met inscriptie een aantrekkelijk uiterlijk.

Onder het kopje "Hofjespraat" vinden we aardige interviews met bewoners of regenten van elk hofje. Zo komen we ons oud-bestuurslid Otto Tromp tegen, sinds 1980 regent van het Eva van Hooogeenshofje (zie Hofjeskrant 31) en omschreven als "een man die houdt van tradities." Dat hofje is uitsluitend be-

stemd voor dames. Of zij zoals vroeger nog kuise maagden zijn, is onbekend. Er wonen daar geen "studentenmeisjes," aldus Tromp, "die hebben hun eigen instellingen."

Bij ieder hofje staat een krantenartikelje uit het verleden afgebeeld, overgenomen uit het Leidsch Dagblad. De oudste daten uit het begin van de 20e eeuw.

Al met al een goede aanwinst in de boekenkast van geïnteresseerden in hofjes.

Alle Leidse Hofjes, 2011
Ruud Spruit m.m.v. Simone Spruit-Tijmstra
ISBN 978-90-77842-62-1

'RODE DORP,' HOEFKADE

DEN HAAG

Tussen de Hoefkade en de Parallelweg zijn in 1874 141 sobere, ondiepe huisjes gebouwd. Zij staan in vier lange rijen tussen genoemde straten. Het maakt deel uit van de vele sociale woningbouwhoven in Den Haag.

In opdracht van de 'Vereeniging tot verbetering der woningen van de arbeidende klasse' is dit complex gebouwd, naar een ontwerp van Eli Saraber. In de volksmond werd dit complex het Rode Dorp genoemd. Aanleiding daarvoor waren waarschijnlijk de rode pannen op de daken en niet de politieke gezindheid van de bewoners.

In 1985 is het Rode Dorp gerenoveerd, maar deze renovatie was zo slecht uitgevoerd dat de huizen in 2010 alsnog

gesloopt dreigden te worden. De verantwoordelijke Woningcorporatie Staedion besloot de huizen niet te slopen, maar op te knappen voor studentenhuisvesting. Deze renovatie is begonnen in 2011 en is thans (januari 2014) bijna voltooid.

Zie: *De verborgen Stad. 115 hofjes in Den Haag*, 2005

Drs. Botine Koopman (red. drs. Dick Valentijn), VOM-reeks 2005, nummer 2, Gemeente Den Haag

400 JAAR SINT-ANDRIESHOFJE IN AMSTERDAM

Haarlem en Leiden laten zich graag 'hofjesstad' noemen, maar historisch gezien telde Amsterdam – hoe kan het ook anders – de meeste stichtingen. Als centrum van de wereldhandel gedurende de Gouden Eeuw klotste het geld tegen de hoofdstedelijke plinten, en er werd dan ook nog wel eens een hofje gesticht in de stad. Het oudste nog bestaande hofje is het Sint-Andrieshofje aan de Egelantiersgracht, dat op 30 november 2013, de feestdag van de apostel Andreas, zijn vierhonderdjarig bestaan vierde met een plechtige heilige mis in de Begijnhofkapel. Daar werd ook een door Annemarie Vels Heijn geschreven gedenkboek gepresenteerd.

Het Sint-Andrieshofje is, dat zal duidelijk zijn, een katholieke instelling, de stichting van de leden van een vrome zeventiende-eeuwse katholieke Amsterdamse familie – oom Ieff Gerritsz († 1614) en diens zusterzoon Jan Jansz Oly (1562-1615). Oom Ieff was kinderloos en bepaalde dat zijn nalatenschap ten goede moest komen aan de armen; zijn neefje kocht de grond waarop hij, om invulling te geven aan de wens van zijn oom, een hofje liet bouwen. In 1617 werd het hofje voltooid – het was één van de eerste gebouwen in dit deel van de Jordaan, dat net een paar jaar eerder was aangelegd als nieuwe wijk voor Amsterdams voortdurend groeiende middenklasse. Het hofje bood plaats aan maar liefst 66 arme, katholieke en alleenstaande vrouwen, en was dus onderdeel van de katholieke armenzorg in de stad. Het bezat zijn eigen schuilkerkje, de kapel, die tot in de tweede helft van de vorige eeuw in gebruik bleef, en die de bewoners in staat stelde om er vrijelijk hun katholieke geloof te beleven.

Het bestuur van het hofje bleef in de familie, dat een vooraanstaande plaats innam onder de katholieke gebleven elite van zeventiende-eeuws Amsterdam. Een zoon van Oly werd pastoor, een dochter begijn, en naderhand ook een kleindochter. Zij was de laatste afstammeling – tevens meesteres van

Foto uit: 400 jaar Sint-Andrieshofje in Amsterdam

het Amsterdamse Begijnhof – en droeg bij haar overlijden in 1699 het bestuur over het hofje over aan de pastoor van het Begijnhof. Sindsdien zijn het bestuur van het Begijnhof en het Sint-Andrieshofje in één hand gebleven. Het hofje werd zo onderdeel van het katholieke bolwerk aan het Spui dat in de eeuwen na de Reformatie een levendige en diepgewortelde katholieke cultuur in stand heeft gehouden, met verering van de Amsterdamse patroonheilige Sint Nicolaas en het Mirakel van Amsterdam, en dat nog altijd een centrale plaats inneemt in het katholieke leven in Amsterdam. Ook al zijn de inwoners van beide hoven al lang niet meer verplicht katholiek te zijn, men wordt wel geacht respect te hebben voor de godsdienstige traditie die ten grondslag ligt aan de beide stichtingen.

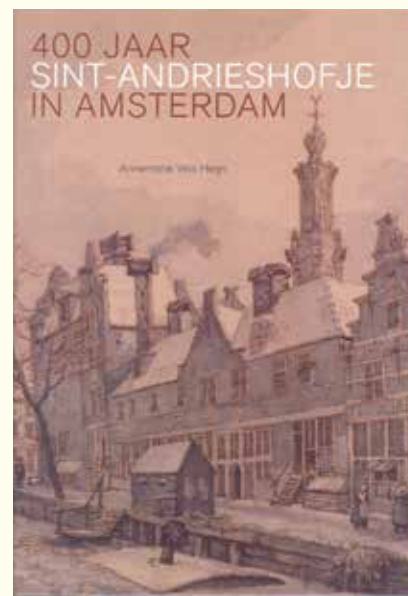
Het hofje vierde zijn vierhonderdjarig bestaan met een in meerdere opzichten traditioneel tintje: met de presentatie van een fraai vormgegeven en rijk verlicht boekje dat de geschiedenis

van het hofje behandelt; de plaatsing van een gevelsteen met een afbeelding van de Heilige Familie in de binnengevel van het hofje, en tenslotte een heilige mis met als voorganger onder andere een bisschop in ruste, en zelfs voorbeden waarin werd gebeden voor de stichters en andere weldoeners van het hofje en de zegen van Sint Andries over hofje en stad werd afgesmeekt.

Het gedenkboek behandelt de hele geschiedenis van het hofje, waarbij ook ruimschoots aandacht wordt besteed aan het kunstbezit, meestal afkomstig uit de voormalige kapel en tegenwoordig grotendeels bewaard op het Begijnhof. Het is voorzien van prachtige foto's en geschreven portretjes van hedendaagse bewoners. Dat zijn er nu nog 22, die het dus een stuk ruimer hebben dan hun voorgangers. Het boekje is minstens zo goed verzorgd als het hofje zelf, dan als één van de best bewaarde hofjes van Amsterdam mag worden beschouwd, en dat ook nog eens gastvrij open is voor (respectvol) bezoek op doordeweekse dagen.

Henk Looijesteijn

Annemarie Vels Heijn, *400 jaar Sint-Andrieshofje in Amsterdam* (Amsterdam/Wormerveer 2013), ISBN 978-90-78381-69-3, € 17,50.

COLUMN VAN FRITS ABRAHAMS

UIT: NRC HANDELSBLAD VAN 2 DECEMBER 2013

HOFJE

Zaterdag zat ik weer eens in de bankjes voor een echte katholieke mis, zoals ik die in mijn jeugd wekelijks maakte. Dat gebeurde in de fraaie Begijnhofkapel van Amsterdam. Ik was er op het jubileum van het Sint-Andrieshofje, het oudste hofje (op het Begijnhof na) van Amsterdam, dat 400 jaar bestaat.

Dit hofje staat aan de Egelantiersgracht in de Jordaan. Ik kom er dagelijks langs en zie er vaak toeristen – veel buitenlandse ook – in- en uitlopen. Zouden ze tevreden zijn over wat ze er gezien hebben? Ikzelf was het wel nadat ik er voor het eerst was geweest. Toch is er niet zo erg veel te zien. Via een mooie gang met muren van Delfts blauw bereik je een 18de eeuwse hardstenen pomp waarachter een tuin ligt. Daaromheen verrijst een carré van bescheiden, aan elkaar gebouwde woningen met dakkapellen. Het is vooral de rust die je treft op een plek waar je die niet zo verwacht; dichtbij bevinden zich drukke wegen als de Rozengracht en de Prinsengracht.

Op het Sint-Andrieshofje lijkt de tijd stil te staan, er hangt de gewijde sfeer van meditatie. Zo staat het ook op een bordje in het hofje: 'Woongebied. Oase van rust'. Waarna enkele waarschuwingen volgen voor de toeristen: niet schreeuwen, geen vogels voeren, geen honden loslaten, geen fietsen plaatsen.

Vier eeuwen is veel, ook voor een plek waar weinig lijkt te gebeuren. Annemarie Vels Heijn schreef een boekje over de geschiedenis van het hofje: 400 jaar Sint-Andrieshofje in Amsterdam.

Het werd na die mis in het Begijnhof gepresenteerd, toen de miswijn vervangen mocht worden door de seculiere wijn. De schrijfster vertelde dat ze in de archieven verrassende feiten had ontdekt.

In het Sint-Andrieshofje leefden vroeger alleen arme, oude, katholie-

ke vrouwen. Dit gebeurde met ondersteuning van rijke katholieke families. De vrouwen ('besjes') mochten er gratis wonen, van de bedeling kregen ze turf, linnen, bonen en gort. Het waren 66 vrouwen, getweeën levend in een woonruimte van niet meer dan 15 vierkante meter, water uit een put, geen sanitaire voorzieningen.

Eén vrouw was de 'moeder' die de dagelijkse gang van zaken bewaakte. Omstreeks 1800 meldt moeder E. ter Borgt dat "die zig zelven in eenige fouten te buyten gaan 's zij met schelden of kijven of andere onordentelykheden zullen in geen drie maanden of geruymtijd na 't oordeel der regenten eenige bedeeeling krijgen." Tot die 'onordentelykheden' behoorden ook nachtelijk herenbezoek. "Aan knaapjes of manspersonen is het nachtverblijf op het Hof verboden", zo luidde een reglement uit 1888.

Die kuise traditie bestaat in zekere zin nog steeds: men mag geen logeergasten

hebben zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

De 'moeder' van toen heet nu sociale controle. Maar in 1888 (en daarvoor) was er nog veel méér dat je als bewoonster niet mocht: "Geen der bewoonsters mag buiten het Hof overnachten zonder voorkennis en goedkeuring der Moeder, die daartoe verlof kan geven voor ten hoogste drie achtereenvolgende nachten."

Tegenwoordig hoeven de vrouwen niet meer katholiek te zijn en is de leeftijdsgrens verlaagd naar 30 jaar. Ze moeten de gemeenschappelijke ruimten schoonhouden, ze mogen geen beddengoed of wasgoed uitkloppen of uithangen, geen dieren houden, behalve één kat, die binnen moet blijven. Er wonen nog maar 21 vrouwen, die huren tussen de 375 en 700 euro betalen.

Ze houden van hun hofje, als ik goed heb geluisterd.

Foto uit: 400 jaar Sint-Andrieshofje in Amsterdam

KLOEK MONUMENT VOOR ALKMAARSE HOFJES

Provenhuis van Geertruid Bijlevelt. Foto: Joop Elsinga, Alkmaar

Als het gaat om boeken over het plaatselijke hofjesbestand is Alkmaar altijd wat stiefmoederlijk bedeed. Zijn er bijvoorbeeld over de hofjes van Amsterdam, Den Haag, Haarlem en Leiden rijk geïllustreerde overzichtswerken verschenen – soms meer dan één boek per stad – Alkmaar moest het eigenlijk vooral doen met een al lang geleden verschenen themanummer in het tijdschrift *Oud-Alkmaar*.

Maar, zoals dat wel vaker gaat, de wet van de remmende voorsprong gaat ook op in het geval van stedelijke overzichten van hofjes: niet alleen heeft Alkmaar nu dan eindelijk een eigen ‘hofjesboek’, het is ook meteen met afstand de omvangrijkste en meest diepgravende studie over een plaatselijk hofjesbestand die ooit in Nederland verschenen is. Men mag wel stellen dat met de publicatie van dit boek – deel 14 van de Alkmaarse Historische Reeks – een mijlpaal is bereikt in het schrijven over hofjes in Nederland. Geen andere studie van de hofjes in een bepaalde stad is zo uitgebreid en doorwrocht als dit boek, dat beslist een kloek monument op zichzelf is voor de – vaak monumentale – hofjes die in Alkmaar vanaf de late Middeleeuwen zijn gesticht. De Stichting Alkmaarse Historische Publicaties, en initiatiefnemer Piet Verhoe-

ven, regent van het Huis van Achten en het Provenhuis van Gerrit Wildeman, verdienen niets dan lof voor het besluit dit boek te laten schrijven, en zich niet te laten hebben beperken tot de publicatie van een mooi plaatjesboek.

Nu ontbreekt het bepaald niet aan mooie plaatjes in deze uiterst verzorgde publicatie. Het boek telt 396 bladzijden, is buitengewoon fraai vormgegeven met veel fraaie afbeeldingen in kleur en zwart-wit, en zit boordevol

Lias (kladjes, rekeningen etc.) van het Provenhuis van Paling en Van Foreest over de jaren 1642-1662. Foto: Regionaal Archief Alkmaar, Harry de Raad

informatie over de rijke geschiedenis van de Alkmaarse hofjes – plaatselijk overigens ook vaak bekend onder de in Alkmaar gangbare term ‘provenhuizen’. De informatieve tekst is onderverdeeld in handzame hoofdstukjes, die door de uiterst prettige bladspiegel uitnodigen tot zowel lezen als bladeren. En voor de belangstellende die zich nader wil verdiepen in de geschiedenis van de Alkmaarse hofjes is er achter in het boek een informatief notenapparaat. Een index stelt bovendien in staat om het een en ander gauw terug te kunnen vinden. En dat allemaal voor een niet bijzonder heftige prijs.

Auteur Jurjen Vis is een zeer gerespecteerd historicus met grote kennis van de Alkmaarse geschiedenis en van de geschiedenis van de sociale zorg in Nederland, en dat is terug te zien in de methodische en diepgaande wijze waarop hij zijn onderwerp te lijf is gegaan. Archief- en literatuuronderzoek liggen ten grondslag aan een gedegen behandeling van de geschiedenis van elk Alkmaars provenhuis, van het oudste, Provenhuis van Rietwijk uit 1440, tot het jongste, het provenhuis van Cornelis van Eijk uit 1752. Het zou te ver voeren om hier uitgebreid uit te weiden over de geschiedenis van de afzonderlijke hofjes en hun soms kleurrijke stichters. Over

het algemeen kon de schrijver voor elk provenhuis een beknopte biografische schets van de stichters en hun stichting geven, gevolgd door een beschrijving van de individuele geschiedenis van elk hofje, waarbij ook veel aandacht uitgaat naar de regenten die generaties lang de scepter zwaaiden over de Alkmaarse provenhuizen, waarbij zo af en toe zelfs een smeuïg schandaal de revue passeert – lang niet alle regenten bleken even gewetensvol gedurende hun bestuursperiode, met soms ernstige gevolgen voor het door hen bestuurde provenhuis.

Opvallend aan de geschiedenis van de Alkmaarse hofjes is overigens de grote rol die het adellijke geslacht Van Foreest al eeuwen speelt als hofjesbestuurders in het Alkmaarse, zowel als regenten van het ‘familiehofje’ van Paling en Van Foreest als van verscheidene andere stichtingen. Weliswaar waren zij niet de ‘hoogsten in rang’ onder Alkmaarse hofjesbestuurders – dat waren de tot het Italiaanse koningshuis behorende hertogen van Aosta, die een tijd lang vanuit Italië het Huis van Zessen bestuurden – maar deze ‘magnaten van het Noorderkwartier’ drukten niet alleen hun stempel op de geschiedenis

Regent F.H. Ringers met zijn zoons. Foto: Fam. Ringers, Alkmaar

van Alkmaar, Hoorn en de polders rondom de Kaasstad, maar speelden dus ook een belangrijke rol in het sociale leven van hun woonplaats.

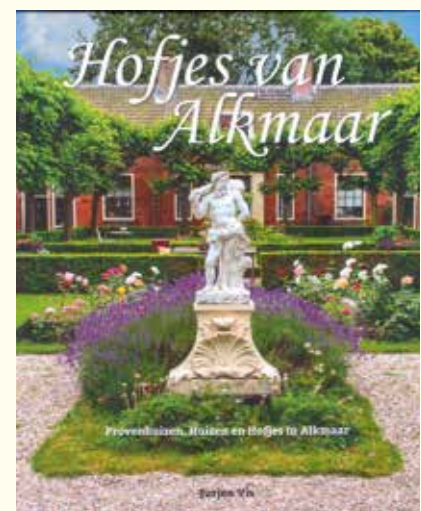
Uiteraard zijn zij niet de enigen die gewetensvol en met veel gevoel voor traditie én oog voor de noodzakelijke vernieuwing de Alkmaarse hofjes bestieren. De regenten van het hofje van Gerrit Wildeman hebben net een omvangrijke restauratie van dat meest opvallende provenhuis van Alkmaar ach-

ter de rug, waarmee de stichting van de in godsdienstig opzicht uiterst verdraagzame Gerrit Wildeman er weer netjes bij staat. De wildeman in de gevel en de wildeman in de tuin – de laatste afgebeeld op de omslag – stralen de kracht uit van een levendige hofjestradiatie in Alkmaar, die hopelijk nog lang zal bloeien. In elk geval hebben de Alkmaarse regenten met dit kloekke boek hun hofjes op niet mis te verstane wijze op de kaart gezet, en een voorbeeld gegeven dat hopelijk ook elders navolging krijgt.

Henk Looijesteijn

Afbeelding: Regionaal Archief Alkmaar

Jurjen Vis, *Hofjes van Alkmaar. Provenhuizen, Huizen en Hofjes te Alkmaar* (Alkmaar 2013), ISBN 978-90-821307-0-6, € 29,95.

Men kan ook een filmpje over de Alkmaarse hofjes vinden op YouTube, gemaakt naar aanleiding van dit boek: http://www.youtube.com/watch?v=UxnUA_Awee0

VROUWE GROENEVELT'S LIEFDEGESTICHT

ROTTERDAM

Stichting

Bij testament bepaalde Geertruy Groenevelt (1739-1808), een bemiddelde Rotterdamse, dat een deel van haar kapitaal moest worden besteed aan een instelling voor bejaarde en ongetrouwde vrouwen. Ze reserveerde er 6000 Engelse ponden voor. In 1815-16 verrees aan de Oostsingel, naar ontwerp van S. Dunlop, een hofje voor 16 bewoonsters. Na uitkoop door de gemeente, die de grond wilde voor stadsuitbreiding, verhuisde de instelling in 1865 naar de Weenastraat. Architect van de nieuwbouw was H. Weymans Ligtenberg. Vanwege uitbreidingsplannen, maar deze keer voor het treinspoor, moest het Liefdegesticht opnieuw verkassen. En weer werd een zak geld meegegeven.

Nieuwbouw

Tenslotte werd in 1902 het huidige Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht aan de Vijverhofstraat gebouwd. B. Hooijkaas ontwierp het nieuwe hofje en enkele aangrenzende huizen aan de Vijverhofstraat. In mei 1902 betrokken 16 bewoonsters hun nieuwe onderkomen. Gedurende de eerste vijftig jaar werden er, buiten noodzakelijk onderhoud, geen bouwkundige ingrepen verricht. In 1957 werd door het bureau Hooykaas en Zoon (nu met y) huisje nr. 14 als proef gerenoveerd. Dit leidde niet tot een algehele verbouwing; aanpassingen vonden per huisje plaats, wanneer een verhuizing dit mogelijk maakte. In 1993 kwam het hofje in handen van woningcorporatie SOR die de 19 woningen verhuurt aan 55-plussers. In 1993-1994 is het hofje in opdracht van SOR gerenoveerd onder leiding van I. Hulshof (Hulshof Architecten) in samenspraak met de bewoonsters die er na de renovatie terugkeerden.

Stedenbouwkundige context

Het hofje bestaat uit drie vleugels rondom een rechthoekige tuin. Het is gelegen in een bouwblok met woningen aan de Vijverhofstraat en opent aan de kant van het spoorviaduct van

de voormalige Hofpleinlijn (1908). Het complex omvat 15 kleine woningen van één bouwlaag plus kap. Daarnaast zijn er een – wat grotere – woning voor de opzichteres (die een gezin kon hebben), linksachter, en een regentenkamer in het midden van de achtervleugel. Op de koppen van de zijvleugels staan aan de Vijverhofstraat twee huizen die wel deel van de architectuur uitmaken, maar niet tot het hofje behoren. De gewone huisjes zijn eenkamerwoningen van 21 tot 24 m² met een kleine zolder. Alleen in de voorgevel bevinden zich wandopeningen. Op het voorschild van het doorlopende zadeldak heeft iedere woning een dakkapel. De plattegronden zijn paarsgewijs gespiegeld. De fundering op houten palen is in 1994 hersteld met een betonnen afdekking. De vloeren liggen op houten balklagen waarbij de buitenmuren dragend zijn.

De woningen

Achter de voordeur ligt een portaal met daaraan grenzend een klein toilet. Dit toilet is een recente toevoeging. In de hoek erachter bevindt zich een keukenblokje met erboven een schacht die via een dakraampje voor lucht en licht zorgde. Hiervoor in de plaats is een ruime vide onder een groter dakraam gekomen. In het midden van de andere zijwand staat een schouw. Langs de achterwand loopt de vernieuwde trap,

met twee kwarten. Eronder bevond zich van origine een vaste kast met bedstede. De zolders waren niet bedoeld voor bewoning. Hooijkaas liet ze dan ook niet isoleren. In de loop der tijd is er een indeling ontstaan, vooral ingegeven door de wenselijkheid van een douche. De indeling van de zolders is tijdens de genoemde restauratie aangepast. Het sanitair is vernieuwd, een tweede toilet is toegevoegd en een slaapkamertje en berging zijn afgescheiden. Na een krappe eeuw is het woonoppervlak dus danig uitgebreid. Ook de regentenkamer en de woning van de opzichteres zijn gerenoveerd.

Regentenkamer

Vroeger werd de regentenkamer ontsloten door een gang die vanuit de woning van de opzichteres door het tussengelegen huisje voerde. Deze gang is verwijderd; de regentenkamer is van buitenaf zelfstandig te bereiken. Het fraaie Jugendstil tegeltableau, gemaakt door de Porceleyne Fles in Delft, benadrukt het voorname karakter van de regentenkamer. Het voormalige Liefdegesticht is nu een rijksmonument.

Referenties: J. Boddaert - Vrouwe Groenevelt's Liefdegesticht 1816-1994, 1994; Hofjes in Nederland, 1997, Stedenbouw

DE FUNDATIE METELERKAMP

UTRECHT

De Fundatie Metelerkamp (de officiële naam luidt: Fundatie afkomstig van de familie Metelerkamp) betreft een complexje van acht 'hofjeswoningen' (oorspronkelijk 11 vrijwoningen) aan de Nieuwe Kamp (6 woningen) en Achterom (2 woningen), gebouwd tussen 1844 en 1851 in opdracht van de kinderloze Petronella Philippa Johanna Metelerkamp ten behoeve van arme protestante gezinnen.

Waarschijnlijk naar aanleiding van het overlijden van haar vader maakte Petronella in 1839 haar testament op. Daarin bedeede zij haar vijf broers met haar nalatenschap, waarin ook zes huisjes ingericht tot 8 woningen waren opgenomen. Zij vroeg haar broers de Fundatie afkomstig van de familie Metelerkamp op te richten en de huisjes aan de Fundatie over te dragen. Toen zij haar testament opmaakte waren de huisjes nog niet gebouwd. Vijf jaar later kocht Petronella op een veiling het voormalige terrein van het stadstimmerhuis. Het smalle en diepe terrein lag aan de Nieuwe Kamp vlakbij het Bruntenhof. Timmerman H. de Wit jr. berekende haar fl. 9000,- voor het bouwen van 6 huisjes, waar later nog fl. 150,- bijkwam om er 9 woningen van te maken. De huisjes werden in 1844 gebouwd. Petronella is in 1850 overleden. Op 3 mei 1850 werd de Fundatie opgericht. Vermoedelijk kocht haar oudste broer, Mr Alexander Hendrik Metelerkamp, een jaar later een aangrenzend terrein, tegenwoordig het Achterom geheten, waar hij nog twee huisjes liet bouwen. Naast de twee huisjes kwam een brandspuithuisje, dat tegenwoordig dienst doet als fietsenstalling.

De kleine huizen van de Metelerkamp Fundatie aan de Nieuwe Kamp staan

rug aan rug met de huizen aan het Achterom. De woningen hebben één bouwlaag en een kapverdieping onder een doorlopende mansardekap. Elk huis heeft twee kamers aan weerszijden van een klein portaal met de trap in het midden. Onder de trap bevond zich de bedstee. Tegenover de huisjes aan de Nieuwe Kamp, tegen de tuinmuur van de huizen aan de Brigittenstraat, staat een waterpomp die de eerste bewoners van water voorzag. Het steegje wordt ontsloten door een poort.

De bewoners betaalden geen huur; soms een kleine vergoeding voor het onderhoud. Het bestuur had daardoor nauwelijks inkomsten. De staat van onderhoud en de moderne eisen voor leefomstandigheden brachten het bestuur er toe de huisjes in 1985 te verkopen aan de Utrechtse Maatschappij tot Stadsherstel NV. Deze ideële orga-

nisatie heeft met de toenmalige ruime subsidiemogelijkheden het complex, in samenspraak met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg maar ook met de toenmalige bewoners, verbouwd.

Voor deze verkoop was een statutenwijziging nodig. Daarin werd wel bepaald dat het bestuur de woningtoewijzing behield volgens de destijds door Petronella opgelegde richtlijnen. Ook behield het bestuur haar eigen vermogen. In de loop der jaren heeft het bestuur ook preuves gegeven; soms rechtstreeks aan de bewoners en soms in de vorm van een financiële bijdrage ten behoeve van woningverbetering (aanleg van centrale verwarming).

Alle jaren dat ondergetekende werkzaam was bij de Stadsherstel heeft zij voor de woningen en bewoners gezorgd als rentmeester waardoor zij de huisjes en de bewoners goed kent. Na haar vertrek als directeur bij Stadsherstel is zij regent geworden van het bestuur en is zij van die kant betrokken bij de Fundatie.

Renée C. Willeumier

De foto is een afbeelding van een schilderij, vervaardigd door J.H. Neumann, dat zich bevindt in het Centraal Museum te Utrecht. Te zien zijn: De oudste broer Alexander Hendrik Metelerkamp, kantonrechter te Utrecht, getrouwd met Catharine Joanna Verloren van Themaat. Het echtpaar en hun zoon Johannes Jacobus zitten in de achtertuin van hun huis aan de Nieuwegracht (thans) nummer 56.

BEKNOPT VERSLAG VAN DE NAJAARSVERGADERING IN SCHELLINGWOUDE (AMSTERDAM) OP 2 NOVEMBER 2013

Na het welkomstwoord van de toen nog voorzitter zijnde heer M.D. van den Briel hield de heer ir. G.J. Luijndijk, beleidsmedewerker van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, een inspirerende inleiding met als titel: **De vernieuwde BRIM, de stand van zaken.**

Vervolgens kwam het Huishoudelijk gedeelte van de vergadering aan de orde waarbij als eerste penningmeester, de heer J. Willemink, de begroting 2014 toelichtte waarop in vergelijking met het voorgaande jaar geen grote afwijkingen voorkomen. De contributie van de hofjes blijft voorlopig gelijk. De secretaris, de heer E.W. Oosterbaan, lichtte de nieuwe ANBI-voorwaarden (vanaf 1 januari 2014) kort toe. Interessant is dat in het kader van de ANBI tegenwoordig ook woningbouwcorporaties ANBI kunnen zijn. Het in het verleden door de belastingdienst ingenomen standpunt "hofjes, u haalt uw inkomsten geheel of grotendeels uit verhuur, u kunt geen ANBI zijn" is daardoor achterhaald.

De inkomend voorzitter, de heer H. van Eesteren, meldt dat de verhuurderheffing inmiddels onontkoombaar is waardoor het percentage van de verhuurderheffing aanzienlijk omhoog zal gaan. De voorzitter merkt op dat bezwaar maken vermoedelijk niet tot resultaat zal leiden. Wie bezwaar wil aantekenen moet dat doen voor de 15e november a.s. Voor wat de boekjes betreft zijn er nu twee opdrachten voor het schrijven van een exemplaar verstrekt. Auteurs zijn mevrouw D. van Hoogstraten (De renaissance van het hofje, eigentijdse en toekomstvisies) en de heer H. Looijesteijn (De Gouden Eeuw ook van het hofje). De tekst voor beide boekjes moet in maart 2014 zijn aangeleverd. Tijdens de rondvraag vraagt de heer P. Verhoeven aandacht voor het door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed georganiseerde symposium over het behoud van historische interieurs.

Vervolgens spreekt de heer J.M. Poldermans (bestuurslid LHB) de voorzitter toe en vertelt over de geschiedenis van

het LHB, waarbij de voorzitter vanaf de oprichting van de stichting in 1997, maar zelfs al daaraan voorafgaand betrokken was. Gezien zijn inzet voor het LHB is besloten de voorzitter nu, bij zijn afscheid, tot ere-voorzitter te benoemen [De aanwezigen applaudisseren]. De nieuwe voorzitter (de heer H. van Eesteren) vertelt iets over zijn achtergrond. Hij bedankt voor het in hem gestelde vertrouwen, en vindt het een eer om de vorige voorzitter op te volgen. Het middagprogramma bestond uit een Mini-symposium met als onderwerp "Hofjes: een woonvorm voor alle tijden?".

Inleidingen worden verzorgd door mevrouw drs R.C. Willeumier (adviseur LHB op het gebied van monumenten en wonen), door de heer A.J. Brand (adviseur LHB op het gebied van zorg) en door de heer ir P.J.F. van Assche (architect). De leiding van het symposium was in handen van de heer A.D. de Jonge (Hofje De Armen de Poth, Amersfoort).

DANKWOORD VAN DE EREVOORZITTER

Op mijn afscheid op 2 november j.l. in Schellingwoude ben ik verrast met het erevoorzitterschap. Ik ben het bestuur dankbaar voor zijn besluit. Ik voel mij zeer vereerd met deze titel en zal hem met eerbied dragen.

Vele aanwezigen hebben mij op bijzonder aardige en persoonlijke wijze bedankt voor hetgeen ik gedaan heb voor het LHB. Ik heb deze reacties zeer op prijs gesteld.

Op mijn beurt wil ik u nogmaals bedanken voor het vertrouwen dat u gegeven hebt wat mij in staat heeft gesteld gedurende deze lange periode uw voorzitter te zijn.

Ik hoop u allen nog vele malen te ontmoeten.

Daan van den Briel

